

let“ – Jirsa – Havlíček 2007). Příznačná pro slangy je nápaditost (a někdy až hravost) pojmenovávání postupů, někdy kontrastující se sémantikou takto vzniklých lexémů, např. *lego* „pacient po polytraumatu, mnohočetném úrazu, kterého je třeba reparovat po etapách“, *karas* „rakovina“, *prasík* „lékař nezachovávající pravidla sterility“, méně už *trotlfest* (přívlastek pro „lékařský přístroj/metodu, kterou může zvládnout každý“ – vše in Doležal 2007), *policajt* „kontrolní spisové razítko“ (Jirsa – Havlíček 2007), *zákys*, *tuhyk* „stav, kdy je počítač nefunkční“ (kdy *kleknul*), dále *opičí trojhmat* „stisknutí kláves Ctrl + Alt + Delete“ nebo *lama* „diletant v oboru informatiky“ (též odvozené *lameřina*, vše z anglického *lame* „chromý, nepřesvědčivý“ – Černá 2004, 324 a 327).

2.2.2 I když se lexikum běžně mluveného jazyka jen málo diferencuje v závislosti na regionu, existuje řada ekvivalentních lexémů, které výrazně odlišují ZČ a VČ (jejich frekvence v mluveném textu však není velká, proto je krajový původ mluvčího v řeči signalizován jinak – zejm. výslovností a morfologií). Na prvním místě uvádíme vždy lexém typický pro ZČ, na místě druhém pak lexém typický pro VČ.

Substantiva: *kalhoti* – *gate* (ČJA 1, 186), (*zavázat*) *na kličku* – *na smičku* (ČJA 1, 188), *kšandi* – *šráki* (ČJA 1, 192), *okurka* – *okurek* (ČJA 1, 214), *sirečki* – *tvariški* (ČJA 1, 229), *houska* – *pletínka* (ČJA 1, 270), *sbjeračka* – *šufánek* (ČJA 1, 286), *vesňice* – *dedina* (ČJA 1, 350), *turek* – *diňe* (ČJA 2, 74), *slunce* – *slunko* (ČJA 2, 344), *lok* – *hlt* (ČJA 2, 442), *šlepice* – *slípka* (ČJA 3, 492), *kachna* – *kačena* (ČJA 3, 536), (*okapovej*) *žlap* – *rina* (ČJA 1, 380), *truhlář* – *stolař* (ČJA 5, 274), *štafle* – *dvoják* (ČJA 5, 582), *ramínko* – *vješák* (ČJA 5, 584), *napínáček/připínáček* – *risováček* (ČJA 5, 590), *vino* – *hrozni*, *uzel* – *suk* (Minářová – Müllerová 1988, 181n), *po podlaze* – *po zemi* (Uličný 2006, 38). Dále je v oblasti VČ důsledně preferováno užívání jinak celonárodního lexému *binec*, důsledně se (na rozdíl od ZČ) rozlišuje význam slov *hlemíšť* a *slimák* a např. *sodofka* má ve VČ význam „barevný nápoj“, kdežto v ZČ „čirá voda“, příp. „sifon“ (Minářová – Müllerová 1988, 178 a 180).⁵³ Za lexémy obvyklé ve VČ (i když již výrazněji omezené regionálně) lze dále považovat *halus*, pro ZČ např. *krám* (Bogoczová et al. 2000, 93) nebo *volňásek* (Uličný 2006, 44).

Slovesa a slovesné vazby: *sedět na bopku* – *čapjet* (ČJA 1, 113), *tahat* (za *vlaši*) – *kudlít* (ČJA 1, 126), *překážet* – *zavazet* (ČJA 1, 164), *mejt* – *umívat* (ČJA

1, 281), *sundat* – *zdelat* (ČJA 1, 306), *vejít se* – *vlést se* (ČJA 1, 317), *štouchat* – *žduchat* (ČJA 5, 596), *upadnout* – *spadnout*, *uhodit se* – *praštit se/udeřit se*, *bít hezkí* – *bít pjekni/šikovní*, *bít podobní taťinkovi* – *bít podobní na taťinka*, *vita-hovat se* – *dělat se*, *bježet* – *uťikat*, *ukládat* – *dat spat*, imperativ *nesahej na to* – *neber to/nech to* (vše Uličný 2006, 38). V oblasti VČ je preferován celonárodní lexém *flákat se*, v ZČ je zase častější *kecat* (Minářová – Müllerová 1988, 178), rozdílnou regionální distribuci mají také některá frekventovaná verba dicendí (neutrální *říkám*, spíše české *povídám* a lašsko-severomoravské *pravím* – Bogoczová et al. 2000, 66), regionálně vázané je VČ *sadit* (tamtéž, 93) a v oblasti VČ nejsou užívány slovesné frazémy typu ZČ *píchnout někomu*, *klopit prachi*, *bručet ve vjezení* a *chvátat na někoho* (Uličný 2006, 44).

Adverbia: *zezhora* – *zvrchu* (ČJA 2, 338), *je oškливо* – *je škaredě* (ČJA 2, 352), *zejtra* – *zítra/zitra* (ČJA 5, 88 – zde nejde o různé střídnice za staré *y*), směrová adverbia *kam* – *gde* (ČJA 5, 505), *sem(h)le* – *sem* (ČJA 5, 510; afix *-hle/-le* je běžnější v ZČ), *nahore* – *navrchu* (ČJA 5, 516), *na stranu/stranou* – *bokem/na bok* (ČJA 5, 524), *schválňe* – *naschvál* (ČJA 5, 562), komparativy a superlativy typu *radikálňejc* jsou typické pro ZČ (Bogoczová et al. 2000, 107).

Částice: navazovací *tak* – *toš* (ČJA 5, 484), citová (*v)ždit'* – (*f)šak* (ČJA 5, 484), *asi* – *ale* (ČJA 5, 564) ve VČ výpovědích typu *Bilo tam ale padesát lidí*, dále lze uvést ZČ „výplňkově-potvrzovací“ *vit'* a kontaktné *hele*.

2.2.3 Psané i mluvené publicistické texty jsou po stránce lexikální blízké neutrální vrstvě spisovného jazyka (a do jisté míry i jazyku běžně mluvenému), ale odlišují se od nich tendencí k narušování stereotypnosti vyjádření a mj. také tím, že v závislosti na zpracovávání tematicke do sebe integrují slovní zásobu obvyklou v textech administrativních a odborných (Chloupek 1986, 112).

Zvláště „dotyk“ se sférou vědy (a také kultury a politiky) způsobuje, že se prostřednictvím médií – sledovaných vysokým počtem uživatelů jazyka – dostávají do užívání nové lexikální jednotky a vůbec nová komunikační schémata. Publicistické texty se tak významně podílejí na determinologizaci (a tedy rovněž intelektualizaci) jako důležitě tendenci ve vývoji lexika – vedle starších determinologizovaných lexémů typu *parametr*, *trend*, *stimul*, *model*, *akční rádius* (Jedlička 1978, 176) se uplatňují mnohé další původní termíny jak charakteru substantivního, např. *remix* (*Mezi nimi jmenujme dvojici experimentátorů, kteří si říkají Matmos a mají už na svědomí remix starší písně Alarm Call*), *saldo* (*Už léta se zhoršuje saldo důchodového účtu a dalších prostředků věnovaných*

⁵³ Zde je též poukaz na skutečnost, že lexémy expresivní v běžně mluvené češtině (ZČ i VČ) zobecňují daleko snáz než lexémy s neutrálním významem.